

Reactief 2 (1992) 1. punt

EEN AFGEVIJLDE PUNT

J. Bernlef: *Ontroeringen. Essays*. Querido, Amsterdam, 1991, 146 blz.

In de essaybundel *Ontroeringen* van J. Bernlef staat een anekdote die misschien wel als verklaring van het overall woekerende post-moderne (whatever that may be) voldoet. Een vriend van Bernlef gaf kunstgeschiedenis op een kunstacademie. Na een paar weken stapten enkele studenten op hun docent af met het verzoek te

oninteressante penseelvoering'. Ook serieus bedoeld is: *'Het doorsnee literaire interview is niets meer dan een deftige pendant van de kletsverhalen over "bekende Nederlanders" in de roddelpers'*. Die bewering doet me denken aan een ontdekking die Mulisch ooit deed met betrekking tot *Caveman* van Jan Arends. Harry kwam na subtiel analyse van het titelverhaal tot de stelling dat caveman waarschijnlijk op zijn Engels uitgesproken moest worden, en waar dacht je dan aan? Grotmens!

Gary Zukav publiceerde ooit een boek waarin hij schreef dat Einstein de relativiteitstheorie kon bedenken door even buiten de vigerende denkbeelden van zijn vakgebied te treden. Uitvindingen worden vaak gedaan door mensen die in staat zijn het logisch denken nog even uit te stellen, zegt Bernlef. Poëzie zou vanuit deze 'beginnershouding' een nuttig middel zijn om 'industriële denktanks' te ontwikkelen. Daar gelooft Bernlef ook niets van, maar zoals wel vaker cultiveert hij zijn naïveteit... of zijn beginnershouding.

Twee jaar geleden schreef Bernlef het openingsartikel voor het Jan Hanlonummer van *Raster*. Onder een nieuwe titel is dat stuk nu gebundeld. Hanlo belde Bernlef eens op met de vraag wat hij van een 'geschaduwde punt' vond. Achter een bepaalde zin vond Hanlo een reguliere punt te sterk en de puntkomma was een te grove notatie om aan te duiden wat hij bedoelde. 'Een inademde, geen uita-

stoppen met zijn lessen. Niet omdat ze oninteressant waren, maar hun persoonlijkheid en ontplooiing kwam door al die kennis in het gedrang.

Gelukkig heeft Bernlef geen last van dergelijke geborneerdheid. Hij is de man van het 'democratisch' kijken, die al geëmotioneerd raakt als hij ziet *'hoe een jong meisje met een grove ketting een oude damesfiets op slot zet'*. Ook ziet hij er geen been in een gevoelige vergelijking te trekken tussen de pompeuze nazi-architect Albert Speer en de door nazi's opgejaagde dadaïst Kurt Schwitters. In een ander essay vertelt Bernlef dat Schwitters aan de wieg heeft gestaan van het nu gecanoniseerde tijdschrift *Barbarber* (Bernlef was een van de oprichters). Sprekend over die tijd en over *pop art*, realiseert hij zich dat er iets verloren is gegaan. *'Maar wat?' 'Wat ik nu zie is een nogal armetierige verzameling vondsten en vondstjes, te mager om je er een leven lang mee bezig te houden en tegenwoordig in de eerste plaats een voortdurende kopzorg voor restaurateurs.'*

Een enkele keer zijn Bernlefs uitspraken wel erg slim. In Bulgarije, Roemenië, Hongarije en Tsjechoslowakije zag hij moderne schilderijen waar 'iets niet' aan klopte. Na langdurig kijken zag hij dat het 'essentiële' er niet in zat, omdat Oosteuropese schilders de moderne kunst alleen van reproducties kennen. Van Magritte en Willink kun je volgens Bernlef net zo goed een reproductie als een origineel bekijken, vanwege hun 'matige tot

demende punt, zo iets moet hem voor de geest hebben gestaan.' Uiteindelijk werd de bewuste punt in het zetsel afgevijsd.

Hanlo vond dat de taal ook wel wat fijngeschakeerder kon worden gemaakt. Er zouden woorden moeten komen voor een hert met 1m³ lucht boven zijn schouders. Een hert, met lucht, staande onder een berk heet dan *Lucebert*. Nu we het toch over taal hebben. Toen ik die zin over dat jonge meisje met haar oude damesfiets vorig jaar in *Tirade* las, vond ik 'jong' al overbodig en – voor een bepaald soort emotie – 'dames' nogal contraproductief.